

Van de redactie

Met deze uitgave sluiten wij de eerste tien jaar van het bestaan van ons tijdschrift af. De kinderziekten moeten voorbij zijn, de redactie verwacht de pubertijd kort te kunnen houden en met uw hulp uit te groeien tot een volwassen tijdschrift waar onze vereniging trots op kan zijn. Kopij voor het eerstvolgende nummer kunt u aanleveren vóór 31 december 2003.

De redactie kan de historische juistheid van de inhoud van de artikelen niet in alle gevallen controleren, Eventuele onjuistheden zijn voor rekening van de auteur.

Van de bestuurstafel

Twee nieuwe leden kunnen we bijschrijven in het ledenbestaan van onze heemkundekring, n.l. de Heer en Mevrouw van Uden, wonend in de Rentmeester. Vanaf deze plaats heten wij hen van harte welkom.

Helaas hebben we afscheid moeten nemen van ons heemkundelid Mevrouw Cato van de Schoot-Deenen. Op 4 september is zij op 89-jarige leeftijd in het Catharinaziekenhuis in Eindhoven overleden. Door middel van een condoleancebrief hebben wij onze deelneming betuigd aan de familie.

De Heer en Mevrouw van Kroonenburg, Zoete Ermgaard hebben hun lidmaatschap opgezegd. Ook Mevrouw Stevens uit de Gasthuisstraat heeft, wegens verhuizing, haar lidmaatschap opgezegd.

Turnhout

't is groen, 't is gezellig, 't is troef.

Om 9.00 uur stond de bus zoals van ouds bij de Enck. 'De Heerlijkheid Oirschot' ging zich verzamelen voor de jaarlijkse studiereis. Andere jaren werden we welkom geheten door de robuste voorzitter van de evenementencommissie Wim Mercx. Nu werden we welkom geheten door de frêle Alda van de Ven, de nieuwe voorzitter.

Alda had met haar medecommissieleden, Wilma Gerhaerds, Nelly van Kollenburg en José Smits een prachtige reis voorbereid naar het Belgische Turnhout. Daar meer personen hadden ingeschreven dan plaats was in de bus, waren twee bestuursleden zo vriendelijk hun auto en stuurkunst beschikbaar te stellen, zodat toch allen de reis konden meemaken.

Al snel bleek dat de evenementencommissie werk gemaakt had van haar voorbereiding. Iedereen ontving een map met 'VVV -bescheiden' zodat een indruk gemaakt kon worden van wat ons te wachten stond. In de map zat ook de tekst van het 'Brabants Volkslied' Hertog Jan van Brabant. Al vrij spoedig begonnen wij op aanwijzing van Alda enkele coupletten van Hertog Jan te zingen. De rest van de coupletten werd bewaard voor later op de dag. In Poppel aangekomen passeerden wij "bij Mitje". We spraken al over een achterom toen we ontdekten dat de chauffeur bij de eerstvolgende benzinepomp rechts om keer maakte. Hij had Mitje gemist. Bij 'Mitje', werden we, traditioneel bij de eerste halte van onze jaarlijkse reis, onthaald met heerlijk gebak en koffie. 'Bij Mitje' was niet zo maar een café, het was een prachtige lokaliteit met zorg uitgekozen.

De reis naar Turnhout was kort, zodat we rond 11.00 uur aankwamen bij het historisch kasteel van de Hertogen van Brabant. (12e eeuw) Dit kasteel is momenteel in gebruik als gerechtshof van Turnhout.

De voornaamste van de kasteelgeschiedenis was Hertog Jan III, die van 1312 tot 1347 Heer van Turnhout was. Hij schonk het Land van Turnhout, samen met het kasteel in 1347 als bruidsschat aan zijn jongste dochter Maria bij gelegenheid van haar huwelijk met Reinout III van Gelderland. We betraden de binnenplaats door een monumentale ingangspoort, bekroond met de wapens van de prinses Amalia van Solms en het beeld van Justitia en kwamen op een vierkante binnencour. Bij de naam van Amalia van Solms leg je toch weer een verband met Oirschot. Hoe komt Amalia hier in Turnhout terecht, of andersom: Hoe komt Amalia in Oirschot terecht? Amalia van Solms was de derde weduwe van Frederik Hendrik, die in de loop van de Turnhoutse geschiedenis haar stempel heeft gedrukt op het Turnhoutse kasteel.

Willem III, stadhouder van Holland en koning van Engeland erfde het Turnhoutse leen van zijn grootmoeder Amalia van Solms in 1675, maar het vruchtgebruik stond hij af aan Amalia's dochter Maria van Zinneren. Na het overlijden van Maria keerde het Land van Turnhout weer aan Willem III. De erfopvolging bij het overlijden van Willem III in

1702 gaf aanleiding tot een jarenlang proces. De Soevereine Raad van Brabant velde vonnis ten gunste van de koning van Pruisen, die daarmee Heer van Turnhout werd.

Twee gidsen, de heren Jan Horemans en Carlo Crockaert waren onze begeleiders, die elk een dertigtal 'heemkonten' voor hun rekening namen. De excursie begon op de binnenplaats. Vermeldenswaard is de spreuk op de grond van de binnenplaats: "Recht leidt slechts langs inzicht en billijkheid naar gerechtigheid".

Tegen een der muren is een houten loggia gebouwd om boven een verbinding te maken tussen de diverse zalen.

We werden door de gids uitvoerig ingelicht over de betekenis van de gerechtelijke uitspraken in de diverse zalen. Hij beschreef ook diverse schilderijen.

De grote hal is behangen met twee grote decoratiestukken, landschappen van F. Xavery, geschilderd in 1788. Langs een monumentale eikenhouten trap, bezet met twee leeuwenbeelden, die de wapenschilden der oude heren van Turnhout vasthouden. Via die trap kwamen we vóór de rechtszaal in een wachtzaal waarvan de muren behangen zijn met oude schilderijen. De verhoorzaal is vooral majestueus in haar barokstijl versierd met historische tafereelen van kunstschilder Karel Boom (1858-1939). Na de verhoorzaal kwamen we in de raadkamer waar vooral een drieluik opvalt. Christus aan het kruis (einde 16e eeuw). We kwamen ook in de prachtige kamer, het kabinet, van de Heer Procureur. Van hieruit gaan we de gang in die naar het vredesgerecht leidt en vandaar naar de dienstvertrekken. Niet alle schilderijen zijn beschreven, maar dit is voor de opzet van deze reisbeschrijving ook niet nodig. Door bovenstaande beschrijving te geven loopt u in gedachten nog eens door de prachtige zalen die we gezien hebben en gaat een en ander weer 'leven'.

Wat speciaal opviel was dat in de zalen, waarin recht gesproken wordt, zowel de portretten van de koning en koningin hingen, dit in tegenstelling tot bij ons in Nederland, waar alleen een beeltenis van koningin Beatrix te zien is. Dit heeft een historische betekenis. De echtgenote van de koning in België is bij huwelijk automatisch koningin. In Nederland kennen we een koningin, haar gemaal krijgt de titel van Prins (wijlen prins Claus). Wat verder opviel was, dat in het meubilair vier vierkantjes gegroepeerd voorkomen. Dit was een aardigheidje van de architect. De ramen van de zalen zijn doorgaans ook in vieren gedeeld. Nadat we de gidsen bedankt hadden gingen we gezamenlijk naar de markt om te lunchen. Hiervoor was anderhalf uur uitgetrokken. Wij genoten van elkaar en van het prachtige weer en streken neer op de diverse terrasjes rond het marktplein. Het was gezellig. Na de inwendige mens verzorgd te hebben staken we de markt over naar de ingang van de grote Sint Petruskerk om gezamenlijk lopend en kletsend naar het Begijnhof te wandelen. Hier stonden weer twee gidsen, ditmaal de heren Jan Horemans en Ortwin Arts, om ons een en ander te vertellen.

Volgens de legende zou Maria van Brabant, dochter van Hertog Jan III (zie hierboven) de Begijnhof omstreeks 1370 hebben gesticht. Uit de geschiedenis blijkt echter, dat het Begijnhof uit het begin van de dertiende eeuw stamt, ongeveer honderd jaar voordat Maria geboren werd.. Wel is mogelijk dat Maria van Brabant de grote weldoener geweest is van het Begijnhof. Staande voor de poort legde de gids uit dat het poortgebouw van het Begijnhof dateert van omstreeks 1700 en de kerk van 1665. Bij binnenkomst was aan de linkerkant een plattegrond te zien van Turnhout. Deze is gemaakt naar een kopergravure van 1667, getekend door de Antwerpse graveerder Lucas Vosterman zn. op verzoek van Amalia van Solms. Deze gravure is de oudste afbeelding van Turnhout waarop het Begijnhof voorkomt.

Het is geen Begijnhof met allemaal kleine huisjes. Er hebben begijnen gewoond (die hun eigen huisje) bouwden met een eigen architect. Dit maakt deze Begijnhof zo mooi. Tegen een van de huisjes staat een beeld van een priester die verdronken is omdat hij het biechtgeheim niet wilde schenden. (eervol (laster) en kwaadtongerij). Het laatste begijntje, groot juffrouw Johanna de Boer, is op eigen verzoek binnen de muren van het Begijnhof begraven. (geboren 27 januari 1908 - overleden 28 januari 2002). (Wonderbaar. . . als Zuster de Boer biddend in de kerk was of werkte aan de grot of zich gewoon onderhield met mensen. Immer lag over haar een lieve serafijnse sereniteit, een franciscaanse blijheid, een open gemoedsrust en een aanstekelijke minzaamheid-uitspraak na haar overlijden). Midden in het Begijnhof staat een Lourdesgrot (1876) en daarachter een prachtige pseudo basiliek in barokstijl met gotische trekken. Natuurlijk zijn wij in deze kerk geweest. Een prachtige kerk met mooie beelden en schilderijen.

In de begijnhoftuin staat het museum. Voor zover bekend hebben onze groepen hieraan geen bezoek gebracht. Voor het museum staat op een sokkel een afbeelding van een begijntje, een geschenk van de stadsgidsen bij gelegenheid van hun 20 jarig bestaan. Het Begijnhof is eigenlijk een klein dorp, een stilteplek, midden in de stad Turnhout.

Op het programma stond nu een 'vrij uur om Turnhout wat verder te leren kennen'. Dit vrij uur is weer besteed aan terrasbezoek rond de markt.

Het 'slotbezoek' van de dag ging naar het prachtig gerestaureerde Nationaal Museum van de Speelkaart. Voor hen die slecht ter been waren had het museum opklapbare stoeltjes beschikbaar. Een prachtige geste, maar de meesten moesten hun stoeltje dragen, want als ze het uitgekapt hadden en wilden gaan zitten ging meestal de gids weer verder. Het stoeltje werd meer gedragen, dan dat er opgezeten werd. Het was prachtig om te zien hoe de kaarten in de loop der tijd werden gedrukt. Aan het einde van de 18e eeuw moest drukker Corbeels uit Leuven op de vlucht voor de Franse Revolutie en vestigde zich in Turnhout. Een leerjongen van Corbeels, genaamd Brepols, bekende naam in de drukkerswereld, nam het bedrijf over. Vóór 1826 verkocht het bedrijf alleen maar kaarten maar vanaf die tijd ging Brepols zelf kaarten produceren. De zaken gingen goed en twee werknemers van Brepols Glenisson en Van Genechten begonnen een eigen bedrijf.

de hei) en ... bovendien veearts van Kollenburg. Dat veearts zal wel een groot woord voor een beetje handigheid en dierenkennis geweest zijn. Vreemde en "geleerde" eend in de bijt is meester Bruschw(e)iler, niet alleen omdat hij meester is, maar ook omdat hij Nederlands Hervormd is in een katholieke gemeenschap. Hij heeft daarbij wel gezelschap van nog 4 personen, niet zijn vrouwen kinderen want ze hebben een andere achternaam en wonen op een ander adres. Van de 100 hoofden van de huishoudingen, die de formulieren moeten invullen en hun handtekening moeten zetten, geven 39 personen aan niet te kunnen schrijven. Dat zijn vooral vrouwen (weduwen). Gelukkig zijn daar de meester en een zekere J.v.d.Schoot ¹, die die taak op zich nemen. De gemeenteraad van Oirschot bestaat in 1853 uit 11 leden, waaronder 2 uit Straten, n.l. Leonardus Huyskens en Albert van de Ven. Voor gildenbroeders van St. Joris is Leonardus Huyskens een bekende naam. Immers uit de archieven en schilden van dat gilde blijkt dat hij bij dat gilde "zich 2 maal tot koning geschoten" heeft. Hoewel hij mede-eigenaar van de Stratense molen geweest moet zijn, geeft hij als beroep op: boer. In 1849 woont hij in de boerderij waar nu de familie Lamberts woont. Van Albert van de Ven heb ik (nog) geen verdere gegevens. Het zijn o.a. deze 2 raadsleden die in juni 1853 een verzoek indienen bij de gemeenteraad om weer een kapel te mogen oprichten in Straten. En dat verzoek wordt vlot ingewilligd. De letterlijke tekst uit de notulen van de raadsvergadering van 16-6-1853 is als volgt:

"Verzoek 15-6-1853 van L. Huyskens en A. v d Ven en andere bewoners van het gehucht Straten:

De raad der gemeente Oirschot overwegende het verzoek van L. Huyskens en A. v.d. Ven en andere bewoners van het gehucht Straten om te worden ingeligt of er bij het bestuur dezer gemeente eenig bezwaar zoude bestaan tegen het wederom oprigten van dat vroeger in dat gehucht bestaan hebbende bedehuis.

Gezien art. 135 der gemeentewet: besluit:

Aan de adressanten te kennen te geven dat bij de raad dezer gemeente tegen het weder oprigten van het bestaan hebbende bedehuis geen bezwaar bestaat. "

Er staat dus niet bij waar ergens in Straten het eerdere bedehuis gestaan heeft.

1853 is ook het jaar dat in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld wordt, waardoor katholiek Nederland weer openlijker voor haar wensen betreffende de beleving van hun godsdienst uit durfde te komen. Zou dit verzoek om het herbouwen van de Antoniuskapel en de vlotte toestemming daar iets mee te maken hebben?

Niet alleen de vergunning komt vlot, maar ook de bouw moet in snel tempo gebeurd zijn, gezien het jaartal 1853 in de top van de voorgevel. Wie de "bouwmeester" of bouwers zijn geweest en wie de financier(s), is niet bekend.

De tip waarop gebouwd werd, was geen gemeenschappelijk bezit, zoals velen zullen denken, maar particulier eigendom. Op oude kadasterkaarten bestaat die tip uit 3 perceeltjes, waarvan er zeker één, en misschien wel alle drie, toebehoren aan de Stratense familie der Kinderen. Mogelijk heeft dat perceeltje bij het boerderijtje gehoord waarop nu uitspanning de Bollen gevestigd is, en dat tot in de veertiger jaren van de vorige eeuw in bezit was van de nazaten van die familie der Kinderen, bij oudere bewoners beter bekend als Jöpke, Hanneke en Trieneke. Die 3 ongetrouwde familieleden woonden en boerden zelf in de boerderij waar nu de familie Verhoeven woont.

Van de eerste honderd jaren van het bestaan van de kapel is weinig bekend omdat er geen schriftelijke gegevens bewaard (en misschien wel nooit geweest) zijn. Al wat uit die tijd bekend is, is dat door mondelinge overlevering. Pas vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw zijn er papieren bewijzen, die bewaard werden en worden door de familie van Haaren. En dan blijkt dat de Antoniuskapel financieel onderhouden wordt door de bewoners van de buurtschap Straten. Die buurtschap omvat de kern van het gehucht Straten en loopt vanaf de Bestseweg tot en met Straten 16 (toen familie Th. de Werdt). Het omvat dan :130 huishoudens, die zoals dat heet "gerechtigd zijn" voor de kapel. Er is een bestuur waarvan Doy van Haaren (vader van de tegenwoordige voorzitter Jan) voorzitter is. Elk jaar wordt er een rondgang door de buurtschap gegaan om geld in te zamelen voor het onderhoud van de kapel. Ooit was er een speciale bus waar iedere bewoner van de buurt zijn cent in kon ^{doen} voor dat onderhoud.

Elke zondagmiddag wordt er een rozenhoedje gebeden, waarbij voorzitter Doy van Haaren al meer als 30 jaar de functie van voorbidder vervult. Ook diens vader was al betrokken bij het onderhoud en de diensten in de kapel. In de maanden mei en oktober, en als er iemand uit de buurt bediend of gestorven is, wordt er eveneens gebeden. Die bijeenkomsten worden aangekondigd door het luiden van de kapelklok.

Elk jaar op 17 januari - de patroonsfeestdag van de H. Antonius Abt (op St. Tunnis, zoals men in Straten zegt) - is het een beetje zondag in Straten, die begint met een H. Mis, na de middag gevolgd door een rozenhoedje in de kapel.

Het blijkt dat de grond (of een deel daarvan) waarop de kapel staat nog steeds in bezit is van Hanneke, de laatst overgebleven nazaat van de familie der Kinderen. En omdat zij ook al de leeftijd der zeer sterken bereikt heeft, maakt het bestuur zich zorgen over de moeilijkheden die zouden kunnen ontstaan als Hanneke komt te overlijden. Men denkt aan het oprichten van een stichting, waarbij de grond aan de stichting komt, maar eerst is daar het eeuwfeest van de Antoniuskapel op 17 januari 1953.

¹ Vermoedelijk dezelfde persoon die in 1845 de hoofdmanspiek aan Gilde Sint Joris schonk

De viering van het eeuwfeest

Er wordt een feestcomité opgericht, dat driftig vergadert om er een mooie dag voor alle bewoners van de buurtschap - inclusief de leerlingen van Antoniuschool - van te maken. Eerst wordt "t kepèlleke" grondig opgeknapt. Er komt een tent aan te pas om alle deelnemers aan de feestelijke dag onderdak te bieden. Bedenk dat het midden in de winter is. Die dag zelf begint natuurlijk met een plechtige H. Mis die gecelebreerd wordt door Deken de Vries. In optocht, geflankeerd door bruidjes (zoals destijds gebruikelijk) en gevolgd door buurtbewoners, wordt hij vanaf de Antonius-school naar de kapel begeleid. Na de H. Mis onthult de deken een ingemetselde gevelsteen met tekst naast de deur. Voor de kinderen van de Antoniuschool zijn er verder die dag kinderspelen, terwijl de volwassenen na de middag het lof kunnen bijwonen, dat voorgegaan wordt door de Montfortaan, pater Hermans, die bovendien een speciaal feestlied heeft geschreven, dat nog elk jaar op "St. Tunnis" gezongen wordt. Het is dezelfde pater die de kruisweg geschilderd heeft die in de kapel hangt. Ook 's avonds staat de kapel nog volop in de schijnwerpers. Daarvoor heeft Oirschot Voorruit gezorgd. Zij heeft de kapel en omgeving feestelijk verlicht. Dat moet voor de buurtschap - toentertijd 's avonds en 's nachts nog in diepe duisternis gehuld - wel iets bijzonders geweest zijn.

Na het eeuwfeest

Speelde het bestuur voor de festiviteiten al met de gedachte om een stichting op te richten, in 1954 wordt daar daadwerkelijk werk van gemaakt, waarbij de kapel met meubilair en alle grond, o.a. die van "Hanneke" en een perceel met houtopstand plus bleekkuil in de buurt van de oude school (de zgn. Bleek) ondergebracht wordt in de Stichting St. Antoniuskapel.

Stichtingsakte is het doel van die stichting het onderhoud van gemelde kapel van de H. Antoniusverering van die Heilige. Dat doel wil men bereiken door: het bidden van een wekelijkse rozenhoedje wanneer iemand uit de buurt levensgevaarlijk ziek is. Na het feest gaat alles weer zijn gewone gang. Het bestuur van de stichting zorgt voor het onderhoud en hun vrouwen, vooral die van de buurt, voor het fijnere werk aan het interieur.

De leden, die f 3,- per jaar aan contributie betalen. Tweemaal per jaar wordt er een H. Mis van St. Tunnis zit de kapel nog steeds vol met buurtgenoten of oudbuurtgenoten. Op de teerdag van de leden die daar hun dag beginnen met een H. Mis. Maar, langzamerhand gaat ook aan de rozenhoedje voorbij, dat is vooral te merken aan het wekelijkse rozenhoedje. En als op zondagmiddag de leden het rozenhoedje zitten te bidden, besluit men daarmee maar op te houden.

De stichting wijgt dan overigens al jaren.

Voor godsdienstige zaken af, de interesse voor historie en het bewaren van de getuigenissen van de kapel. In 1966 wordt het kapelletje als beschermd monument op de monumentenlijst geplaatst.

Mariabeeld waarvan me-

De restauratie

is ontvremd
Langzamerhand is te merken dat de tand des tijds, ondanks regelmatige reparaties toch aan de kapel begint te knagen. In 1987 heeft men zelfs ijzeren platen in de muur gemetseld om verzakking van het gebouw tegen te gaan. Wil men de kapel behouden dan zal er grondig gerestaureerd moeten worden. Om hiervoor de optimale subsidies binnen te kunnen krijgen, richt men in 1991 naast de bestaande een 2de stichting op: de Stichting Instandhouding St. Antoniuskapel. In 1992 begint men met de grondige opknappbeurt, die uitgevoerd wordt door aannemer Cees Louwers. Voor die opknappbeurt wordt het gebouwtje tot aan zijn grondvesten uitgekleeft en van alle ongerechtigheden ontdaan om het daarna weer vanaf de grond (en zelfs dieper) te herstellen en aan te kleden. Dit alles kan betaald worden dankzij subsidies van rijk en gemeente en de goedgeefsheid van particulieren, bedrijven, sponsors en kerkelijke instanties. Als de restauratie van de kapel klaar is, wordt door de gemeente het buitenwerk op de tip verfraaid. Op 8 mei 1993 wordt de kapel opnieuw en feestelijk ingewijd en dan moet ze er weer tijden tegen kunnen.

Ondertussen zijn ook de bewoners van buurtschap het Moleneind, die samen met Straten de buurtvereniging 't Zand vormen, op hun verzoek "lid" van de Antoniuskapel geworden. Nog steeds wordt er tweemaal per jaar een H. Mis opgedragen en als er iemand uit een van de 2 buurten overleden is, wordt er een rozenhoedje gebeden. Voor het onderhoud van de kapel betalen de bewoners een jaarlijkse bijdrage van 5 euro.

Nog enkele wetenswaardigheden:

- St. Tunnis is/was in Straten een veelgevraagde en bekende beschermheilige. Er is niet alleen een kapel naar hem genoemd, ook de school is onder zijn bescherming gesteld, evenals een handboogvereniging: St. Antonius Doelen. Er is een straat naar hem genoemd en in het verleden was er zelfs een Antoniusmarkt; in januari natuurlijk.
- Dat er een legende bestaat omtrent het ontstaan van de Antoniusverering zullen de meeste van onze lezers wel weten, maar dat die legende (van het witte paard) uitgebeeld is op een muurschildering in de hal van de Antonius-school, zal niet zo bekend zijn.

Tot slot een uniek Stratens gezegde: èst niet getunnist hi, zal't nog tunnissen. De betekenis hiervan is: als het rond St. Tunnis nog niet gewinterd heeft, zal het nog wel winteren.

En nu staat ons kepèlleke daar, beschermd door een monumentenwet in een eveneens beschermde omgeving eenvoudig maar mooi 150 jaar oud te zijn. Een mijlpaal om niet ongemerkt voorbij te laten gaan. Vandaar dit artikel.

Cl. van Esch - van Hout

Informatie:

1. archief St. Antoniuskapel (m.d.a. J. v. Haaren)
2. R. H. C. (voorheen StreekarchiefEindhoven)

Schaken in Oirschot

Schaken is al eeuwen een populaire sport met een rijke historie. De geschiedenis van het spel op het bord met de 64 ruiten begint rond het jaar 650 in Perzië. Het doel van het spel is de vijandige koning klem te zetten. Dat heet schaakmat. Toch is de koning niet het sterkste stuk op het bord, maar de dame. Evenals op vele plaatsten over de hele wereld wordt ook in Oirschot geschaakt in verenigingsverband, n.l. bij schaakclub SISSA, die in 1973 werd opgericht door Robert Grassière, beter bekend onder zijn kunstenaarsnaam Rob Roag.

Wat mijzelf betreft: veel tijd heb ik in mijn leven aan het politieke schaakspel gewijd, maar ook heb ik in de periode dat de Nederlander dr. Max Euwe en de Rus Alexander Aljechin om de wereldtitel streden mijzelf aan het reguliere schaken gezet. Dat was toen in de mode. Euwe veroverde in 1935 de wereldtitel op Aljechin. Het leidde in Nederland tot een ware schaakeuforie, maar bij mij is het nooit tot een bloeiperiode gekomen. De politiek nam al mijn vrije tijd in beslag en daarbij werd ik wel eens in een mat- of patstelling gedreven. Trouwens biljarten (althans met de keu gespeeld) heb ik bij Pieta v.d.Boomen ook wel eens geprobeerd.

Wat "Van den Herd" betreft: daarin houden we ons bezig met de oude tijd en die is er wat schaken betreft in Oirschot ook aanwezig. Zelfs vóór de wereldprestatie van Max Euwe was er in ons dorp een schaakclub. Deze vereniging heette heel gewoontjes "Oirschotse Schaakclub" (O.S.) en werd opgericht in 1932 door de heer M.v.d.Boomen, die caféhouder was in "St. Marten" aan de Markt (toen "Harmonie" geheten). Nu nog hangt er in de biljartzaal in een donker hoekje de ledenlijst van O.S. uit 1934. Ik geef hieronder een opsomming van de namen, die op de lijst vermeld staan. De aanvullingen tussen haakjes zijn van mij en staan dus niet op de oorspronkelijke lijst. Ouderen onder ons zullen ongetwijfeld veel namen bekend voorkomen.

Allereerst staat de oprichter vernoemd, M.v.d.Boomen.

Voor zijn naam staat een kruisje, hetgeen inhoudt dat hij in 1934 al was overleden. Dan volgt het bestuur:

Dr. M. Burgering (huisarts)

Jan v.d. Boomen (zoon van de oprichter)

Harry de Croon (van de drukkerij)

Dr. H. Burgering (ik meen uit Best)

Dr. van Helvoort.

Als leden:

Pieta v.d. Boomen (zus van Jan)

Christ Bogmans (onderwijzer)

Jos v.d. Breemen (van de drogisterij)

P.J.H. Clemens

Willem de Croon (van de drukkerij)

M.v.Helvoort

Leon Kalfuss

Am. Megens (vrachtrijder en kolenhandelaar)

Jos Smits (slager?)

H. Tenneer (leerlooier, wethouder)

H. Karsmakers (uit Best?)

Ondertekend is met "H.D.C. 1934", waaruit ik lees: H. de Croon, die zal dus secretaris geweest zijn, hij zit in ieder geval in het bestuur. Enige bijzonderheden die mij bekend zijn:

Dr.M.Burgering was getrouwd met Elisabeth Johanna Jansen.

Wat betreft van Helvoort, zowel vernoemd als bestuurslid en als gewoon lid: ik ken alleen de latere dr. van Helvoort, die gemeentesecretaris was in Oirschot en nadien burgemeester van Boxtel.

Hoe zit dit? Wie het weet mag het zeggen.

Wat P.J.H. Clemens aangaat: zijn roepnaam was Jos en hij werd geboren op 5 november 1911 in Sittard. Jos heeft gewerkt als administrateur op ons gemeentehuis en later bij het Waterschap in Boxtel. Jos was getrouwd met Luce Teurlinx, die een zus was van Jo Teurlinx, de vrouw van Sjors Willems sr.

Leon Kalfuss kwam, evenals zijn vrouw Irena Liebeskind, uit Polen en zij waren joden. Zij hadden drie kinderen: Remi, Ralf en Robbie. Allen zijn in de oorlog ondergedoken en hebben de oorlog overleefd. Mij is bekend dat Leon met de bus (Vitesse) dagelijks naar zijn kantoor in Tilburg ging en dat hij een grote gele jodenster op had. Dat was verplicht, op zijn jas ter hoogte van het hart. Leon had een aktetas bij zich en die hield hij altijd ter hoogte van zijn ster. In Oirschot trok niemand zich iets aan van die jodenster, maar in de stad was dat misschien anders. Zij woonden in de Koestraat en Leon had een groothandel in tweedehands kleding en stoffen. Leon was geboren in 1901 in Niepolomice en Irena in 1906 in Zakopane. Respectievelijk in 1933 en 1934 zijn de ouders vanuit Berlijn naar Oirschot gekomen.

De enige vrouw in het gezelschap is Pieta v.d.Boomen. Zij had behalve een broer, Jan, vier zussen die allen in café "De Harmonie" langs het oude raadhuis woonden. Zij hadden ook nog een winkeltje in meubels, schilderijen en curiosa. De namen van de zusters waren (in willekeurige volgorde) Wies, Sjaantje, Anne en Marietje (deze laatste is erg jong gestorven)

Hoeveel jaar schaakclub O.S. bestaan heeft heb ik niet kunnen achterhalen. Misschien in de oorlog teniet gegaan. Toen moest men verplicht lid worden van de pro-Duitse Cultuurkamer en dat was een onfatsoenlijke daad voor een ware Nederlander. Ik zet er nu een punt achter ofwel, om in schaaktermen te spreken, "ik leg de koning neer"!

27 augustus 2003

Theo van de Loo

Tussen Torre en Dessa

'O rde op zaken stellen en rust creëren in een land dat al eeuwen onder Nederlands gezag staat'. Dat was de taak van zo'n 120.000 mannen die in de periode 1945-1950 vanuit ons kikkerland naar Nederlands-Indië vertrokken. De troepentransportschepen hadden in eerste instantie een groot aantal vrijwilligers aan boord. Later werden steeds meer dienstplichtige militairen naar deze 'gordel van smaragd' verscheept, zoals de Indische archipel vaak genoemd werd. Nederland wilde koste wat kost 'ons Indië' behouden of er tenminste zeggenschap over hebben. Maar het nationalisme had tijdens de Japanse bezetting dermate wortel geschoten dat Soekarno en Hatta reeds op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië hadden uitgeroepen. Het werd een conflict tussen Nederland en de Republiek dat ruim vier jaar ging duren. Op 27 december 1949 werd in Amsterdam formeel de soevereiniteit aan Indonesië overgedragen.

Zowel de vrijwilligers als de dienstplichtige militairen wisten amper wat hen te wachten stond. Deze jonge jongens kwamen terecht in een regelrechte guerilla-oorlog in een vreemd land met een cultuur, een flora en een fauna, waar men zich tevoren nauwelijks een voorstelling van kon maken. De omstandigheden waaronder zij daar moesten leven heeft bij vele diepe sporen achtergelaten.

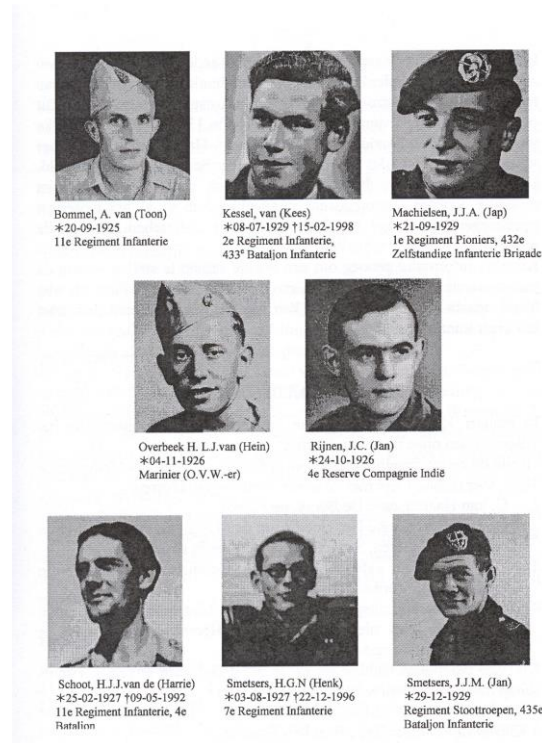
Het is een periode in onze geschiedenis geweest waar inmiddels veel over geschreven is. En terecht, dit stuk geschiedenis mag niet in de vergetelheid raken. De hele gemeenschap was er zowat bij betrokken. In Oirschot had bijna elk gezin wel een zoon, broer, neef, vriend of buurman die in Nederlands-Indië was of was geweest. Veel werd er geschreven naar 'onze jongens overzee' en vaak werd er gebeden voor een behouden thuiskomst. Dat is goed gelukt.

Uit de gemeente Oirschot vertrokken 94 militairen (meest dienstplichtigen) naar Nederlands-Indië en uit Oost- West- en Middelbeers vertrokken er 33. Ze zijn allemaal weer heelhuids teruggekeerd.

Om een stukje Oirschotse geschiedenis voor het nageslacht te bewaren ben ik vorig jaar gestart met een onderzoek naar de belevenissen van de Oirschotse en Beerse Indiëgangsters. Het was en is een hele klus. Piet Bogmans, als ras-echte Oirschotenaar, stond me terzijde. Eerst hebben we enkele Oirschotse oud-Indiëgangsters bezocht. Deze mannen zijn nu omstreeks 75 jaar. Een aantal van hen is reeds overleden. Al snel werd duidelijk dat het onmogelijk is om alle persoonlijke verhalen op te schrijven. Iedereen heeft andere dingen beleefd en heeft ook de gebeurtenissen op een eigen, unieke, wijze ervaren. Sommigen beleefden er de tijd van hun leven in een schitterend tropisch land. Anderen daarentegen hadden het moeilijk en kwamen in een omgeving terecht waar dag en nacht en overal het gevaar van sluipschutters en sabotage dreigde.

Op zoek naar informatie kwam Leo van Nunen op mijn pad. Leo, zelf oud-Indiëganger, had al veel materiaal verzameld. Dat schoot lekker op. Maar hoe nu aan de ontbrekende informatie te komen? Toevallig kwam ik, tijdens een

expositie in Berkel Enschoot, op het spoor van het Archief van het Ministerie van Defensie te Kerkrade. Dat bleek het ei van Columbus. Dit archief kan per persoon registratieformulieren verstrekken waarop gegevens staan over tijdstip van vertrek, tijdstip van terugkomst, de boten waarmee gevaren werd en nog zo het een en ander. Voorwaarde was wel, dat er een formulier ingevuld werd waarop de betrokkene of een nabestaande, toestemming gaf deze informatie op te vragen. De hulp van Piet en Leo was weer onontbeerlijk. Maar het is gelukt alle betrokkenen op te sporen en de vereiste handtekeningen te verzamelen. Jan van den Bors nam de Beerse formulieren voor zijn rekening. Toen werd het lange tijd stil.

Navraag bevestigde het bange vermoeden dat niemand bij het archief tijd had de gegevens op te zoeken. Blij verrast was ik dan ook toen in juli de aangevraagde gegevens binnenstroomden. Vorige week heb ik de laatste formulieren retour ontvangen.

Er hoort meer bij. Een foto galerij mag natuurlijk niet ontbreken. Het is gelukt foto's van alle Indië-gangers (op één na, die van Hein van Antwerpen, wie kan mij helpen?) te bemachtigen Met hulp van een vriendin heb ik ze allemaal ingescand.

Inmiddels beschik ik over een groot aantal andere informatiebronnen zoals dagboeken, gedenkboeken, correspondentie en het periodiek van het Katholiek Thuisfront, Rond den Oirschotse Torre genaamd. Dit periodiek verscheen vanaf november 1946 t/m 13 mei 1950 zowat elke week en is ongeschonden bewaard gebleven. Heel blij ben ik met het vele fotomateriaal dat mij vrijwillig ter beschikking is gesteld. Hiermee kan immers de sfeer en de realiteit van de gebeurtenissen duidelijk worden weergegeven. Zorgvuldig heb ik al het materiaal opgeborgen zodat het te zijner tijd weer onbeschadigd naar de rechtmatige eigenaar terug kan.

Kortom, informatie genoeg om een boekje samen te stellen waarin de verschillende Oirschotse en Beerse verhalen samenvloeien tot een beeld waarin iedereen zich terug kan vinden. Begin volgend jaar moet het klaar kunnen zijn.

Ans Verhouden

Eigenaardigheidje

In januari 1962 schrijft Jos van Haaren uit de Kortenaariaan het volgende aan onze heemkundekring "Rond de eeuwwisseling leefden er in Oirschot op een bevolking van ± 4000, vier caféhouders met de naam Comelis van Haaren:

1. C. van Haaren, café De Beurs, nu Elshof.
2. C. van Haaren, café Het Hoedje, op de Markt, tussen W. Mercx en wed. v.d. Steen. Sedert jaren niet meer in exploitatie.
3. C. van Haaren, café de Standaard, Molenstraat, nu Het Witte Paard. (nu de Verwennerij red.)
4. C. van Haaren uitspanning De Wijers. Niet meer in exploitatie. De Wijers was niet gelegen op 's Heerenvijvers, maar er tegenaan. Nu bewoond door Raaymakers.

Die vier cafébazen hadden tot in de 3de graad geen enkele verwantschap met elkaar. Hun roepnamen waren resp.:

1. Knilliske
2. Knillis uit 't Hoedje
3. Knillis van Lamberdine ofwel D'n Dwèrse.
4. Kees uit de Wijers en (z'n vrouw) Fientje uit de Wijers.

(met dank aan 1. Van Haaren. red.)

Het jaar van de boerderij

Het Jaar van de Boerderij. De verkiezing Brabantse Boerderij van het Jaar. De Week van het Platteland. De Week van het (Brabants) landschap, met als motto: "Juwelen in het land", waarin vooral historische boerderijen in de schijnwerpers geplaatst werden. Open Monumentendag met als thema: Boerenbouw. Het zijn allemaal evenementen van de laatste tijd. Ja, de boerderijen en het platteland staan dit jaar wel volop in de belangstelling. En dan kunnen wij in ons tijdschriftje natuurlijk niet achterblijven.

Met een variatie op een bekend spreekwoord: "Zoekt in den vreemde niet, wat uw eigen buurt u biedt", blijven we wat dit onderwerp betreft dicht bij huis n.l., in Straten. Immers hier liggen de historische boerderijen als het ware voor het oprapen. Al rond 1970, toen er nog geen sprake was van een "beschermd dorpsgezicht", stonden er op de Oirschotse monumentenlijst 6 zgn. beschermde boerderijen uit deze buurt, respectievelijk op Straten nr. 7, 8, 9, 10, 8a en 13d. Alle zes zijn het boerderijen van het Brabantse langeveltype, waarvan 3 met de voordeur in de kopgevel. Slechts één daarvan, de Trompenhoeve van de familie van Dijk, is nog in gebruik als woon- en bedrijfsruimte. De boerderij van de familie Heyms- v.d.Bosch (8a) is in de jaren '70 al deskundig gerestaureerd. Omdat daar een beschrijving van is, en ook omdat mijn vader daar als kind gewoond moet hebben, zoals hij meermalen verteld heeft, heb ik in dit artikel voor deze boerderij gekozen.

De eigenaars

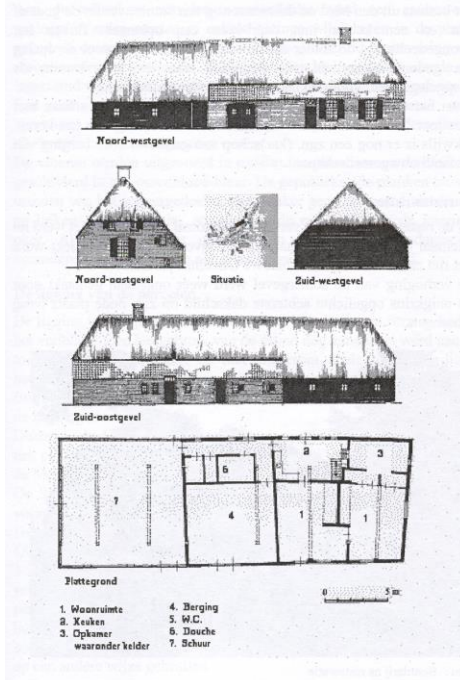
In de verpondingsregisters (lijsten van een soort grondbelasting) van ± 1700 is de boerderij al terug te vinden. Zij is dan in bezit van ene Lambert van Overbeek. Daarna blijft ze ongeveer een eeuw lang in handen van bekende Straten-se families als Mercx en van Doesborg. Allebei familienamen die ondertussen uit de buurt en het gehucht verdwenen zijn.

In de kadastrale leggers vinden we in 1832 de boerderij weer terug als eigendom van respectievelijk de familie Legius en de familie der Kinderen. Ook bekende namen uit het verleden van Straten. In de 20ste eeuw komt de boerderij

afwisselend in handen van de familie Heyms en de familie van Overbeek (familie van elkaar) tot tenslotte in 1964 Piet Heyms het huis koopt waarin hij geboren en getogen is. Omstreeks 1970 was de boerderij in zo'n slechte staat dat eigenaar Piet Heyms de keuze moest maken tussen herstellen/aanpassen of slopen. Omdat geen van zijn kinderen het boerenbedrijf voort wou zetten en hij al tegen de zestig liep, informeerde hij of het mogelijk was er een dubbele woning van te maken. Dat werd echter niet toegestaan omdat het huis op de monumentenlijst stond. In zijn eigen hof liet hij een nieuwe woning bouwen, waarin hij met zijn gezin ging wonen en zodoende kwam de boerderij leeg te staan. Vanwege die plaats op de monumentenlijst deed de familie daarna pogingen om de boerderij met subsidie en onder toezicht van monumentenzorg te laten restaureren en er zodoende een woonboerderij van te laten maken en dat lukte tenslotte. Daar gingen wel enkele jaren over heen. Louis de Kok werd aangetrokken als architect en onder zijn toezicht werd de restauratie uitgevoerd. Over die restauratie schreef hij een artikel in het boek "Woonboerderijen". Daaruit komt veel van onderstaande informatie.

Er zijn in de Brabantse Kempen twee hoofdtypen van oude boerderijen, die aangeduid worden als: het woonstalhuis en de langevelboerderij. De langevelboerderij kwam in Brabant pas tot ontwikkeling rond het jaar 1700. Vóór die tijd werd uitsluitend het woonstalhuis aangetroffen. Dit woonstalhuis had een sporenkap, die rustte op de worm of gording. De langevelboerderijen na 1700 kregen een spanten- of scharendak. Bij de boerderij in Straten deed zich volgens de architect het merk-

waardige feit voor dat het woongedeelte een sporendak bleek te hebben, terwijl op het bedrijfs gedeelte (stal en schuur) een spantendak lag. Dat zou, volgens de architect, er op kunnen wijzen dat het oorspronkelijke woonstalhuis ooit is verbouwd tot een langevelboerderij. Bij beide typen boerderijen is het woongedeelte vrijwel hetzelfde. Het bestaat uit den hêrd en daarnaast nog een kamer, verder de goot of geut en een kelder met daarboven een opkamer. Boven het woongedeelte ligt de zolder die meestal gebruikt werd voor de opslag van gedorst graan en als de nood aan de man kwam als slaapgelegenheid voor de knecht of de grotere kinderen. Naast het woongedeelte komt de koes-

tal en daarnaast de schuur met dorsvloer (de schuur-èrt) en tasruimte voor de opslag van het koren. Dikwijls is er nog een zgn. (kar)schop aan gebouwd voor berging van het landbouwgereedschap.

De restauratie:

Bij de restauratie werd het versleten dak totaal vernieuwd. Het werd nu helemaal een sporendak, waarvan het bovenste gedeelte gedekt werd met riet en het onderste met blauwe Utrechtse pannen. De verhoging van de achtergevel werd weer ongedaan gemaakt door het enigszins opgelichte achterste dakschild op zijn oude plaats terug te brengen. Aan de achterkant van het woongedeelte werd een aanbouwsel gesloopt. Verder werden er enkele geringe wijzigingen in de plattegrond en de gevels aangebracht om de boerderij de bestemming van woonboerderij te geven. Zo werd slechts een klein gedeelte van de stal ingeruimd voor toilet, douche en berging en de schuur bleef schuur. Een raam in de korte gevel, dat niet bij de boerderij paste, werd vervangen door een schuifraam met precies dezelfde roedeverdeling als de ramen in de voorgevel. De vloeren werden uitgevoerd in roodbruine plavuizen en de plafonds geschilderd in een ossenbloed-keur. De gepotdekselde planken buitenwanden van het schuurgedeelte, zijn donker gecarbolineerd, de deuren en luiken geschilderd in standgroen, de ramen wit en de kozijnen oker. Al met al is het uiterlijk van de boerderij, ondanks de verandering in bestemming als woonboerderij niet veranderd.

De ligging van de percelen

De ligging van de percelen van de meeste boerderijen in Straten had in het verleden - toen het gebruik van de grond nog aangepast werd aan de toestand van de percelen en niet andersom zoals tegenwoordig hetzelfde patroon: de akkers op de hogere gronden zoals de Heezen, de Bollen en de hogere gedeelten van "de Kaasteren" en de weilanden in de lagere gedeelten. Daarnaast had bijna iedere boer een perceeltje in de Stratense hei en een perceel meestal lage grond in het noorden van hun gehucht, zoals de Mortelen, de Woekerd, de Schoringen, de Vering enz. De Stratense hei was in het verleden alleen bestemd en afgebakend voor de boeren van het gehucht Straten. Daar mochten zij op bepaalde tijden en met toestemming van het Oirschotse dorpsbestuur plaggen steken, hun vee laten grazen enz. Toen de gemeente de gemeenschappelijke heide bij beetjes ging verkopen hebben de Stratense boeren waarschijnlijk ieder een perceeltje gekocht om zodoende heide te kunnen plaggen, nodig voor hun potstal en voor verschillende andere doelen. Toen er kunstmest te koop kwam en de potstallen in onbruik raakten, konden ze die percelen op een andere wijze gebruiken.

De percelen in het Noorden, die ver van hun boerderijen af lagen, gebruikten de Stratense boeren vooral als hooiland en in de zomer als graasland voor hun jong vee, met een hoekje of singel met houtopstand. Let wel; dat was vroeger. Nu, sinds de ruilverkaveling er over heen is gegaan, de meeste boeren uit de buurt het bijltje (of de riek, of de ploeg) er bij neer hebben gegooid en door andere oorzaken, klopt dat patroon natuurlijk meer. Vandaar dat dit even opgetekend moest worden.

Hopelijk vergaat het de "boerenbouw" in de buurt beter. Dat het kan, is duidelijk te zien aan de hierboven beschreven boerderij van de familie Heyms.

Als laatste: staan er in dit artikel bouwtechnische begrippen, die je niet kent; in december komt expert, wat boerenbouw betreft, Sjef Hendriks bij onze Heemkundekring een lezing geven over het jaar van de boerderij. Een mooie gelegenheid om daarover kennis op te doen en antwoord te krijgen op eventuele vragen.

Cl. v. Esch- v. Hout, met dank aan de familie Heyms.

Informatie:

1. Streekarchief
2. Boerderij in Straten door L de Kok (uit: Woonboerderijen)

Gekleurd

Enige tijd geleden schreef ik voor De Uitstraling een 'gekleurd' verhaal. Het ging over blauw in Brabant en de rest van Europa. Voor wat betreft Oirschot zat er alleen De Blauwverver in, zo heet het monumentale pand waar nu restaurant La Fleurie in zit, vroeger bakkerij Den Ouden, vooraan in de Rijkessluisstraat. Er zijn natuurlijk wel meer verwijzingen naar kleuren, onder andere: het witte huisje van de Stichting Anna & Oda, :t 1400 gesticht door de familie Beelaers van Blokland (Heistraat-Barcelona) - café De Bonte Os aan de Markt - de Rode Haktol, pannenkoekhuis aan de Nieuwendijk - de Zwartvoorde in de Mortelen - de Paar(d)se Heide het Wit Holland Ven in Middelbeers en de 2 Groene Woudse bruggen.

Maar hoe zit het verder met 'blauw' in Oirschot? Er zijn nog wel twee vermeldingen die mij erg intrigeren, maar waar ik niet genoeg van afweet, vind ik. Daarom doe ik maar eens een beroep op u als lezer; kijken of we samen iets verder komen. Wie kan er iets meer vertellen over Het Blauwe Polderke? Volgens schrijver Abraham de Winter uit Oirschot (:t 1915) ligt dat op de route tussen Kiske Mathijssse en de werf van Baas Krijne, de vossenakker van de jonker (Baest...?) voorbij Jaapke Kools en dan langs de Bremberg. Hij beschrijft een en ander in de komische scène "De Eierenvrouw of Mieke van Oirschot". Rara, bestaat of bestond dat Blauw Polderke en zo ja waar ligt/lag het? Graag uw reactie.

Wie kan er iets meer vertellen over de Blaûw Gêht (blauwe geit). Die zou dolen op de akkers tussen de Notel en Straten. De ouders zeiden tegen hun kinderen dat ze 's avonds op tijd thuis moesten zijn, want anders werden ze meegenomen door of kregen ze last met dat akelige beest. Wie kent dat verhaal nog en weet er iets meer van de vertellen?

Beste lezers, laat dit niet blauw-blauw maar klim in de pen en antwoord me wat u weet. Hoe dan ook, op 'n blauwe maandag zal het allemaal duidelijk worden.

Hartelijk dank voor uw medewerking,

Frits Speetjens